

НІМЦІ ТА БІЛЬШОВИКИ В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОМУ КОНФЛІКТІ 1939 – 1945 рр. У ДОКУМЕНТАХ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО ПІДПІЛЛЯ

Вікторія Прокопчук

аспірантка Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк

E-mail: victoria_prokopchuk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9040-5922>

У даній статті за допомогою детального аналізу документів українського націоналістичного підпілля, котрі були видані в роки Другої світової війни, порушується тема причетності «третіх сил», а саме Третього Райху та Радянського Союзу до українсько-польського конфлікту 1939 – 1945 рр. На основі проаналізованих звітів, суспільно-політичних оглядів та ін., виокремлено методи, до яких вдавалися німці та більшовики задля розпалювання взаємної ненависті між українцями та поляками. З'ясовано, що німці для своїх цілей створювали спеціальні відділи поліції, куди набирали і поляків, і українців, забезпечували їх зброєю, заохочували поляків до пограбувань українського населення та часто практикували передачу полякам робочих місць або ж господарств українців і навпаки. Досліджено, що совєти, в свою чергу, сприяли створенню польських партизанських загонів, подекуди перекладали відповідальність за вчинені ними вбивства поляків на українців та давали полякам амуніцію для боротьби з українцями. Окрему увагу приділено тогочасному явищу донощитва поляків на українців, на яке українське націоналістичне підпілля реагувало поширенням попереджувальних листівок, адресованих полякам. У статті також проаналізовано ті документи, в яких німців та совєтів названо ворогами українського та польського народів і в яких одночасно прослідковується усвідомлення українськими націоналістами того, що німецький та більшовицький режим були зацікавлені в українсько-польському протистоянні. Було висунуто припущення, що підсилення з німецького й радянського боку ворожнечі між українцями та поляками могло подекуди ґрунтуватись на побоюванні розгортання українського і польського визвольного рухів з метою створення власних самостійних держав. Зроблено висновки, що документи українського націоналістичного підпілля є інформативним та вартим уваги джерелом в контексті українсько-польської боротьби років Другої світової війни. Для написання статі було залучено наукові праці, які стосуються зазначеної теми. З'ясовано, що дотепер немає комплексної наукової роботи, присвяченої проблематиці, яку порушено у статті. Це вимагає проведення подальших досліджень стосовно впливу Третього Райху на СРСР на українсько-польське міжетнічне протистояння 1939 – 1945 рр.

Ключові слова: українсько-польське протистояння, Друга світова війна, Третій Райх, Радянський Союз, Волинь, Галичина, більшовики.

Постановка проблеми. Історію українсько-польських відносин важко назвати простою. Упродовж не одного століття між українцями та поляками виникали національні, економічні, ідеологічні та релігійні конфлікти, які, зрештою, в роки Другої світової війни призвели до вибуху протистояння, котре залишило свій відбиток у пам'яті українців та поляків і вплинуло на становлення сучасних відносин між Україною та Польщею. Без перебільшень, українсько-польський конфлікт 1939 – 1945 рр. викликає чималий інтерес серед науковців та є предметом для дискусій як в українському, так і в польському суспільстві. Проте, трактувати цей конфлікт лише українсько-польським не можна: в умовах Другої світової війни вплив на українсько-польські відносини мали Третій Райх та СРСР, адже в той час вони були найвпливовішими гравцями на політичній карті Європи. Про присутність так званих «третіх сил» в українсько-польському конфлікті 1939 – 1945 рр. можемо, перш за все, дізнатися із тогочасних джерел, до яких належать, зокрема, документи українських націоналістів. Тому, задля кращого висвітлення теми впливу німців та більшовиків на вищезгадане протистояння необхідним стає детальне вивчення цих документів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питан-

ня присутності Третього Райху та СРСР в українсько-польському протистоянні 1939 – 1945 рр. не є широко дослідженим, але разом з тим чимало відомих українських вчених порушують цю проблему у своїх працях. Вагомий внесок у дослідження питання українсько-польських стосунків в роки Другої світової війни зробив В. В'ятрович. У 2011 р. за його редакцією було опубліковано збірник «Польсько-українські стосунки в 1942–1947 роках у документах ОУН та УПА» [В'ятрович, 2011]. Частину цих документів ми будемо використовувати для написання статті. Джерельна база вибраної нами теми представлена також документами, опублікованими в Електронному архіві Українського визвольного руху. Вивчаючи подану в нашому дослідженні тематику не можна оминати увагою науковий доробок В. Трофимовича, зокрема його статті «Радянський союз і українсько-польська війна» [Трофимович, 2013], «Роль Німеччини і СРСР в українсько-польському конфлікті 1939 – 1945» [Трофимович, 1999], в яких автор на основі джерельної бази проаналізував радянську та німецьку політику щодо міжетнічного протистояння між українцями та поляками і дійшов висновків, що ця боротьба була вигідною однаково більшовицькому та нацистському режимам. Досліджуваним нами питанням цікавився

також І. Патриляк. Він, зокрема, вивчав проблему співпраці польського населення з німецькою окупаційною адміністрацією на Волині, результатом чого стала однойменна публікація [Патриляк, 2013]. У ряді досліджень та публікацій, дотичних до нашої теми, слід згадати також праці І. Ільюшина «ZSRR wobec ukraińsko-polskiego konfliktu narodowościowego na Ukrainie Zachodniej w latach 1939–1947» [Piuszyn, 2017], О. Калішук «Волинь⁴³: історіографічне пізнання і криве дзеркало пам'яті» [Калішук, 2020], «Радянський чинник ескалації українсько-польського протистояння у роки Другої світової війни» [Калішук, 2013] та статтю польського дослідника Г. Мазура «Роль Німеччини і Радянського Союзу в міжнародному польсько-українському конфлікті 1942 – 1945» [Мазур, 1999], де простежується присутність «третього фактора» в українсько-польській боротьбі у вищезгаданих роках. Однак до сьогодні цілісної роботи, яка може різнобічно висвітлити роль більшовиків та німців у протистоянні між українцями та поляками в 1939 – 1945 рр. немає. Це зумовлює необхідність проведення подальших наукових досліджень та виправдовує актуальність нашої теми.

Мета дослідження: дослідити роль німців та більшовиків у розгортанні й посиленні українсько-польського міжетнічного протистояння у визначених темою хронологічних рамках, спираючись на зібрану джерельну базу, представлену протоколами, звітами, листівками, зверненнями, суспільно-політичними оглядами, виданими українським підпіллям в роки Другої світової війни.

Для досягнення поставленої мети автор ставить перед собою такі **завдання:** висвітлити українсько-польський конфлікт крізь призму «третьох сил», показати, що тоталітарні режими СРСР та Третього Райху були зацікавлені в розпалюванні досліджуваної нами міжетнічної ворожнечі, з'ясувати способи, за допомогою яких німці і більшовики намагалися залучити українців та поляків до співпраці з першими.

Виклад основного матеріалу. Прямі вказівки на слід советів та німців в українсько-польських суперечках знаходимо в багатьох документах, датованих найчастіше 1943 та 1944 рр. Так, навесні 1943 р. ОУН видає документ [ЦДАВО 1, ф. 3833, спр. 91, арк. 20–21], в якому йдеться про те, що німці вдаються до пограбувань населення тогочасних західноукраїнських земель, а «ревними підпомагачами» німців невідомий автор документа називає поляків [Там само, арк. 20]. Крім того, в цьому ж документі порушується проблема надання німцями полякам тих робочих місць та господарств, які раніше належали українцям, котрим німецька влада, відповідно, надавала ті робочі місця та господарства, що були у власності поляків: «Німці насаджують поляків на місця... українців... виселяють українців і поляків, при чому українців з розміслом поселяють на польських господарствах на Грубешівщині» [Там само]. Питання одночасного переселення поляків та українців детальніше розглянемо згодом, але з отриманої інформації можемо зробити припущення, що такий розвиток подій викликав між поляками та українцями щонайменше взаємну неприязнь, яка часто переростала в нищівні акції, здійснені одне проти одного. Необхідно зверну-

ти увагу на ще одну важливу деталь, про яку дізнаємося з вищеподаного документа: у цей час, тобто навесні 1943 р., все більших обертів почало набирати явище створення поляками партизанських банд, дії яких скеровувались передовсім «проти українського населення» [Там само]. Можемо вважати, що вагомим чинником, який призвів до цього, були описані нами вище дії німців щодо виселень. Проте, слушне зауваження з приводу створення польських партизанських загонів дає І. Патриляк. Він, зокрема, підкреслює, що такі бойові відділи поляки активно формували ще в 1942 р. і це було значним чином пов'язано із появою на західноукраїнських землях радянських диверсантів, що підбавило поляків і сприяло початку формування ними своїх партизанських бойових відділів або ж зумовлювало приєднання до тих з'єднань радянських партизанів, які вже існували [Патриляк, 2013, с. 72]. До того ж, для своєї вигоди німці в свою чергу створювали цілі агентурні сітки, в яких їхніми добрими помічниками часто були поляки, оскільки вони добре знали про головні події в місцевості та й місцевість загалом [ГДА СБУ 12, ф. 13, спр. 376, т. 75].

Більшовицьку присутність в протистоянні між поляками та українцями теж можемо простежити, зробивши аналіз окремих документів. Наприклад, в «Огляді суспільно-політичних подій на північно-західних українських землях» [ЦДАВО 2, ф. 3833, спр. 118, арк. 1–10] є згадка про те, що 8–10 березня 1943 р. в лісі неподалік с. Перебряжа невідомі вбили двох молодих поляків. Відповідальність за вбивства було покладено на українців, проте місцевість поширювали припущення, що «це зробили більшовицькі партизани, але все ж таки хочуть викликати репресії на українців» [Там само, арк. 4]. Тут же дізнаємося про проведений під Берестянами польсько-більшовицькою партизанкою бій із УПА, який став переможним для останньої [Там само]. «Суспільно-політичний звіт на Станіславщині за час від 14 до 21 серпня 1943 р.» [ГДА СБУ 10, ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 28–29] повідомляє, що поляки «шукають контакту з більшовицькими партизанами» [Там само, арк. 28], а зі «Звістку» [ГДА СБУ 13, ф. 13, спр. 376, т. 75, арк. 44] про становище на Волині у лютому 1944 р. бачимо, що до с. Копичів часто приїжджали червоні партизани, від яких поляки отримували амуніцію [Там само].

У пропагандивному документі під назвою «Шовіністичне засліплення» [АЦДВР 5, ф. 9, т. 15, арк. 17–18], виданому в квітні 1944 р., є наступні відомості про об'єднання поляків з більшовиками задля боротьби проти українців: «...підлабузнюючись підло більшовикам своєю допомогою у винищуванні українського народу і помагаючи їм закріплюватись на українських землях вони (поляки. – авт.) тим самим приєднують окупацію своєї власної батьківщини» [Там само, арк. 17]. Слід додати, що подекуди взаємодія поляків із більшовиками призводила до страти українцями перших, як-от було в с. Майдан Старий на Львівщині. Там «ліквідували» 14 поляків, причиною чому послугувало переховування ними поранених з більшовицької банди, яка оперувала на території Брідщини та Радехівщини [АЦДВР 1, ф. 9, т. 4]. До

того ж, деякі зі страчених поляків разом з більшовиками брали участь в нападах на села Монастир, Гуту Бабинську, Нивиці, Станіславчик, Монастирок Брідський і Мордуляки [Там само].

З описаного вище виходить, що в 1943 – 1944 рр. совети та німці прямо чи безпосередньо впливали на стосунки між українцями та поляками, які в той час складались ненайкраще.

Досліджуючи поставлену проблематику далі, необхідно зазначити, що поширеним серед німців було введення практики господарювання поляків на українських чи німецьких господарствах (лігеншафтах). Про це згадується не в одному документі, але для початку звернемося до вже згаданого вище документу [ЦДАВО 1, ф. 3833, спр. 91, арк. 20–21], в якому написано: «Лігеншафти (фільварки) є майже виключно доменою поляків і тут вони мають осередки своєї підпольної організації...» [Там само, арк. 21]. Також зазначалося, що з лігеншафтів поляки отримують від німців матеріальну підтримку. В свою чергу, у «Повідомленні про випадки у Володимиро-Горохівській окрузі від 20 до 31 липня 1943 р.» [ЦДАВО 3, ф. 3833, спр. 118, арк. 28–29] є коротка інформація про те, що 25 липня 1943 р. в Локачах німці прогнали з праці всіх українців і поставили на їхні місця поляків [Там само, арк. 28].

Добре описані аналогічні ситуації і в «Комунікати в справі подій на Волині» [АЦДВР 2, ф. 9, т. 5]. Тут, зокрема йдеться про наступне: німці примусово виселяли поляків зі своїх поселень, паралельно виселяючи українців з українських сіл. Потім вони, себто німці, примусово виселених поляків поселяли в українських селах, а примусово виселених українців, відповідно, в польських. [Там само]. «Таким чином, – йдеться в документі, – німецькі імперіялісти досягнули частинно свою ціль. З'явилися польські озброєні банди, що почали вирізувати поголовно українські села» [Там само]. Аналогічні повідомлення є також в «Огляді суспільно-політичних подій на північно-західних українських землях» [ЦДАВО 2, ф. 3833, спр. 118, арк. 1–10]: «...на опущені урядові становища українців (на Горохівщині. – авт.) прийшло багато поляків» [Там само, арк. 1].

В цілому, «Огляд суспільно-політичних подій на північно-західних українських землях» є документом, який яскраво демонструє зацікавленість німців у співпраці з поляками. Тут зазначається, що німці ставляться до поляків дуже добре, проте використовують їх у своїх руках як «сліпе знаряддя» в боротьбі проти українців [Там само, арк. 7]. До того ж, в документі можемо знайти інформацію про забезпечення поляків зброєю з німецького боку, залучення їх до різноманітних акцій проти українців та стягнення поляків у вже згадані вище лігеншафти «тому, щоб була поміч їм (німцям. – авт.) в разі нападу повстанців (українців. – авт.)... всіма силами (німці. – авт.) стараються не допустити поляків до співпраці з нами (українцями. – авт.)» [Там само]. Відповідь на запитання, чому німці бояться допустити українсько-польську співпрацю дізнаємося з цього ж самого документа, в якому написано, що українці не допомагають німцям, тому німці вважають кожного українця своїм ворогом, оскільки бояться через це програти війну [Там

само]. Цей документ наочно показує нам, що німці, вбачаючи в українцях більшу загрозу, ніж в поляках, старались всіляко допомагати останнім, аби унеможливити союз українців із поляками. Треба також зазначити, що в «Огляді...» невідомий автор пише про існування в цілому двох таборів поляків, перша з яких хотіла співпрацювати з українцями, називаючи німців спільним ворогом, а інша – навпаки, вела співпрацю з німцями, будучи вкрай вороже налаштованою проти українців [Там само].

Співпрацю поляків з німцями, з огляду на наявність достатньої кількості інформації, можемо розглянути детальніше в документах «Звіт. Військові події з уділом УПА за червень–липень 1943 р.» [ЦДАВО 4, ф. 3833, спр. 118, арк. 24], «Повідомлення про випадки у Володимиро-Горохівській окрузі від 20 до 31 липня 1943 р.» [ЦДАВО 3, ф. 3833, спр. 118, арк. 28–29], «Суспільно-політичний звіт Володимирсько-Горохівської округи за липень 1943 р.» [ЦДАВО 5, ф. 3833, спр. 118, арк. 17–23], «Вісті з округи Володимир – Горохів за 10–20 серпня 1943 р.» [ЦДАВО 6, ф. 3833, спр. 118, арк. 31–32], «Повідомлення про події Володимирсько-Горохівського надрайону від 11 по 20 вересня 1943 р.» [ЦДАВО 7, ф. 3833, спр. 118, арк. 52], «Бої і рейди Української Повстанчої Армії» [ГДА СБУ 9, ф. 13, спр. 376, т. 66, арк. 5–10]. У «Звіті...» [ЦДАВО 4, ф. 3833, спр. 118, арк. 24] згадується, що німці спільно з поляками напали на с. Хмелівка та почали його палити. Разом з тим, в багатьох селах польсько-німецькі карні відділи спалювали господарські будівлі, житлові будинки та знищували людське майно [ЦДАВО 5, ф. 3833, спр. 118, арк. 17]. Зокрема, в селах Бубнів та Коритниця німці з поляками спалили 20 хат, вбивши при цьому 8 осіб [ЦДАВО 6, ф. 3833, спр. 118, арк. 31] і в с. Гумнище, неподалік Берестечка, спалили 14 господарств [ЦДАВО 3, ф. 3833, спр. 118, арк. 28].

Автори вищезгаданих документів звертають увагу також на те, що німцями та поляками досить часто проводились пограбування українських сіл. Так, 2 червня 1943 р. ними було пограбовано с. Гірка Полонка [ГДА СБУ 9, ф. 13, спр. 376, т. 66, арк. 7], а 13 вересня того ж року «німці з поляками приїхали на Льонівку, забрали збіжжя. Копали картоплі. Вертаючи назад грабували все, що попали в руки» [ЦДАВО 7, ф. 3833, спр. 118, арк. 52]. При цьому, у «Звіті суспільно-політичної роботи надрайону Володимир – Горохів» [ЦДАВО 8, ф. 3833, спр. 118, арк. 39–44] підкреслюється, що німці при організованих спільно з поляками пограбуваннях українців перекладали провину на поляків у разі, якщо самі користувались награваним. У випадку ж, якщо награване потенційно мало належати полякам – німці влаштовували привселюдні покарання «поляків-грабіжників», аби показати себе українцям у світлі справедливості [Там само, арк. 39]. Маємо згадку про те, що у Володимирі німці розстріляли кількох поляків, звинувачених у пограбуванні сіл Марцилівка та Повничев [Там само], а в Устилузькому районі після донесення українцями німцям про вчинені поляками пограбування в колоніях Янінбор і Станіславів, німецькою владою на місце злочину було вислано спеціальний відділ, який розстріляв «кільканадцять поляків» і ще чотирьох привселюдно водив

селами із надписом «грабіжник» на грудях [Там само].

Крім того, «Комунікат в справі подій на Волині» [АЦДВР 2, ф. 9, т. 5], до якого ми вже зверталися вище, дає інформацію про те, що німці, втративши свою силу на українських землях, почали створювати відділи поліції, до яких набирали поляків. За допомогою цих відділів та польських рук німці здійснювали терор українського населення, підбурюючи тим самим українців до антипольської боротьби. Цікавим для нас є ще одне зауваження в тексті цього документа: «Були, приміром, випадки, що присутні при погромах над українським населенням німці уможлилювали кільком жертвам втечу з окруженого села, заявляючи, що не можуть нічого вдіяти, бо це роблять «поляки» [Там само]. Метою таких провокацій автор документа називає підсилення погромів українців над поляками [Там само]. Німецька пропаганда часто нацькувала поляків на українців, внаслідок чого, наприклад, «польські шовіністи... розкопали і обезчестили могили полеглим героям за волю України в с. Коршеві і в с. Шпарахові [ЦДАВО 9, ф. 3833, спр. 118, арк. 11 зв.]. Крім цього, у Коршеві поляки розбили Українського Державного Герба, у Хорохорині – змушували українців розмовляти польською мовою [Там само], а в Блудові «поляки в німецьких одностроях переїжджаючи скинули Тризуба з могил» [ЦДАВО 3, ф. 3833, спр. 118, арк. 28].

Перераховані вище випадки не були поодинокими. Все це тільки посилювало українсько-польську ворожнечу і, відповідно, знаходило своє відображення в документах українського підпілля.

Піком загострення українсько-польських суперечностей став липень 1943р., оскільки 11 липня 1943 р. упівці, бульбівці та мельниківці здійснили одночасний напад на польські поселення у Ковельському, Горохівському та Володимирському повітах і одразу ж отримали від поляків відповідь у вигляді нападу на українські села [Кучерепа, 2013, с. 200]. Дослідник М. Кучерепа зауважує, що питання щодо того, чи дійсно антипольська акція була справою рук українців, а не радянських або німецьких агентів в лавах УПА – досі викликає дискусії [Кучерепа, 2013, с. 200].

В тому-таки липні 1943 р. вийшов у світ вже згаданий нами «Комунікат в справі подій на Волині» [АЦДВР 2, ф. 9, т. 5], в якому вказано, що в провокуванні українців та поляків до взаємного знищення винні німці, оскільки це було метою їхньої політики [Там само]. До того ж, українсько-польську ворожнечу в цьому документі названо «водою на млин німецького і російсько-більшовицького імперіалізму», а взаємні напади українців на поляків чи навпаки – «вислугуванням спільному ворогові» [Там само]. Цікаво, що автор вищезазначеного документа дуже добре розписує причини напруження українсько-польських відносин, серед яких є такі: 1) наслідки політики Польської держави в 1919 – 1939 рр., яка була ворожою щодо українського населення; 2) несприйняття польським урядом та поляками загалом українського визвольного руху, починаючи з другої половини 1939 р.; 3) «намагання деяких польських чинників шкодити українському громадянству на теренах загарбаних німцями руками німців і Гештапо,

та намагання використати гнобительську політику німців відносно українського народу для зміцнення польських впливів в Україні, зокрема в Галичині і на Волині» [Там само].

Що ж до Галичини, то в «Комунікаті...» стверджується, що тут німці намагаються спровокувати події, аналогічні до волинських [Там само] і цьому наведено докази: «Агенти Гештапо ширять провокаційні чутки між поляками немовби українське підпілля планувало поголовну різню поляків. Такі самі чутки, а саме що польське підпілля і підпольні організації прислали з Польщі в Галичину озброєні відділи для вирізування українців – агенти Гештапо пускають між українцями» [Там само].

Характеристику німецької присутності в українсько-польському протистоянні подано також у «Звіті суспільно-політичного стану округи Володимир – Горохів за серпень 1943 р.» [ЦДАВО 10, ф. 3833, спр. 118, арк. 33–38]. У цьому документі читаємо наступне: «У своїй протиукраїнській роботі використовують нарешті німці наявність польсько-українського антагонізму, мобілізуючи собі на поміч відділи польської поліції, яка своїми жорстокостями у відношенні до українського населення далеко перевищує німців» [Там само, арк. 34]. Автор «Звіту...» також зауважує, що впродовж серпня 1943 р. польсько-українські відносини погіршилися: якщо в липні 1943 р. на здійсненні українським населенням антипольські акції поляки відповідали втечею під німецький протекторат або ж чинили неорганізований силовий спротив, то вже в серпні вони в спілці з німцями почали влаштовувати українцям помсту у вигляді різанини, пограбувань чи підпалів [Там само, арк. 35].

Подібна ідея про користь німцям від сутичок між поляками та українцями звучить у «Звіті...» [ЦДАВО 8, ф. 3833, спр. 118, арк. 39–44] тієї ж Володимиро-Горохівської округи за 20 серпня – 20 вересня 1943 р., де вказано, що німці в цілому дуже зручно використовують українсько-польський антагонізм і подекуди навіть штучно його підсилюють [Там само, арк. 40]. Щоб з'ясувати, у чому полягала мета штучного підсилення – звертаємося до документа, в якому знаходимо такі слова: «Руками польських поліцаїв німці вилунали собі на роботу біля 1000 українців з міста Володимира у серпні б. (1943. – авт.) року, а тепер при помочі української поліції вилувають тамже на роботу поляків» [Там само]. Цікаво, що в цьому документі ми маємо пряму згадку про існування української допоміжної поліції. Вона, за словами автора документа Кузьменка, почала розширюватися внаслідок нестачі «прислужницьких рук», спричиненої «викриттям у зраді» та, відповідно, розстрілом або вивезенням на роботи тих поляків, яких німці також використовували в якості поліції або грабункових експедицій [Там само].

З цього маленького уривка маємо наступні спостереження: 1) німці вербували до своєї поліції однаково як поляків, так і українців, свідомо спричиняючи сутички між польським на українським населенням; 2) складена з поляків допоміжна поліція по суті була для німців маріонеткою, якою вони вправно користувались.

Негативно позначались на українсько-польських

відносинах численні доноси поляків на українців, результатом яких почасти ставали попереджувальні звернення українських націоналістів, адресовані полякам. «Суспільно-політичний звіт на Станіславщині» [ГДА СБУ 10, ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 28] у серпні 1943 р. писав, що поляки доносять німцям все, що їм відомо про українців, а в жовтні того ж року «Звіт політичний на Стрийщині та Дрогобиччині» [ГДА СБУ 11, ф. 13, спр. 376, т. 71, арк. 84] інформував про наступне: «Всі німці, не тільки Гештапо, стараються знайти між поляками своїх довірених, щоб їх остерігали перед всякими можливостями зі сторони українців, поширили... сітку донощиків, обдаровують щедро горілкою, тютюном та харчами всіх «благонадziejних». З цього бачимо, що за свої доноси польське населення отримувало винагороду. Це було вигідно не тільки полякам, але й німцям, оскільки взамін на, наприклад, їжу, вони отримували важливу інформацію стосовно українських націоналістів. Навесні 1944 р. упівцями було опубліковано наказ, у якому поляків звинувачували у видачі «під більшовицькою займанщиною український народ в руки НКВД» та поширення «брехні на ГЕСТАПО і поліцію» [ГДА СБУ 1, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 103]. У наказі упівці просили поляків звільнити українські землі, а в разі, якщо вони цього не зроблять, на них чекатиме каральна акція [Там само]. Подібна листівка-застереження «Польському населенню західно-українських земель» [АЦДВР 3, ф. 9, т. 5] теж попередила поляків про заплановану українцями помсту за польську антиукраїнську діяльність, яка, крім доносів, полягала ще в пограбуваннях, провокаціях та вбивствах українців [Там само]. Привертає нашу увагу також «Комунікат» Проводу ОУН [ГДА СБУ 2, ф. 13, спр. 37, т. 34, арк. 98], який «засудив на кару смерті... поляків, як відплату за те, що член польського суспільства... зробив донос на німецьку поліційну владу на... невинних українців» [Там само]. Важливим в цьому «Комунікаті» є момент, який також попереджає поляків про те, що в майбутньому на них і надалі чекатиме жорстоке покарання, якщо вони продовжуватимуть «видавати членів українського народу в руки німців» [Там само]. Попередження за доноси отримали поляки і в іншому «Комунікаті» [ГДА СБУ 3, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 219] ОУН, виданому на Львівщині в 1944 р. До того ж, цей документ привертає увагу тим, що в ньому згадується про жінок-донощиць, які нищили «німецькими руками українське населення» [Там само]. Ще одним, необхідним для аналізу документом, є «Звіт про діяльність польського підпілля на Станіславщині» [ГДА СБУ 4, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 62–63] за квітень–травень 1944 р. Тут, зокрема, читаємо про намагання поляків співпрацювати з німцями та советами, доказом чому в документі названо доноси на українців до команди ГЕСТАПО та НКВС [Там само, арк. 62]. Приклад вчинення польським населенням доносів на українців знаходимо і в «Протоколі в справі донощикства поляків більшовикам на українських громадян» [ГДА СБУ 5, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 185]: «Дня 5 квітня 1944 р. поляк Крементовскі Яцко з с. Гнильче повів більшовика в напрямі господарства Сміха Павла в цілі проведення ревізії за зброєю... Того самого дня поляки Залескі Франко і Белінська

Кароліна наслали більшовиків на господаря Керсана Осипа, де роблено докладний трус за зброєю. При ревізії нічого не знайдено і... сказали більшовики, що їх прислали поляки», – йдеться в документі [Там само]. З огляду на наведені вище факти бачимо, що система донощикства була пересторогою у побудові сприятливих взаємин між українцями та поляками.

Разом з тим, в українських націоналістичних колах добре розуміли, що у виগ্রаші від українсько-польських суперечок залишаються тільки дві сили – німці та більшовики, тому українці досить часто видавали звернення до поляків, у яких описували поточну суспільно-політичну ситуацію та просили їх припинити співпрацю із ворожими режимами.

Так, навесні 1943 р. ОУН видала адресоване полякам звернення, у якому висловила своє бачення щодо вбивства ще навесні 1940 р. у лісах Смоленщини польських громадян, в основному військовослужбовців, яке ще відоме під назвою «катинський розстріл» і було вчинене співробітниками НКВС СРСР, котрі в свою чергу звинувачували в цій трагедії німців. Оунівці не мали сумніву в тому, що моральним злочинцем цього страшного злочину були рівною мірою більшовицький та нацистський режими [ГДА СБУ 6, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 95]. Українці також наголошували на тому, що поляків просто використовують: «Поляки! Чи ви не бачите, що вами торгують? Чи не бачите, що ваші союзники плюють вам в лице? Ваша боротьба повинна йти не в руку з московським імперіалізмом, який хоче вас знищити, а проти московського і німецького імперіалізмів... [Там само]. Закінчується звернення фразою «Хай живуть самостійні держави поневолених народів!» [Там само]. З поданого тексту бачимо, що оунівці закликали поляків до взаємодії з ними, а не боротьби, оскільки розуміли, що німці з більшовиками користувалися польським народом для своїх цілей, не бажаючи дати їм можливість створити власну, самостійну державу. Останнє, зауважимо, було також метою українців.

Схожі тези звучать і в зверненні до поляків, виданому в липні 1943 р. Тут, зокрема, поляків закликали не вдаватися до боротьби проти українців: «Однакове положення, спільні вороги і спільні цілі, якими є власні держави, повинні диктувати обом народам... спільну боротьбу в одних рядах проти імперіалістичних загарбників (німців та більшовиків. – *авт.*)» [АЦДВР 4, ф. 9, т. 5, арк. 1]. Крім того, в документі наголошується, що український народ так само, як і поляки, бореться за власну державу й бажає миру з польським народом та прагне до існування вільної України та Польщі [Там само]. Варта уваги також листівка-звернення штабу загону УПА «Січ» від 17 липня 1943 р. [ГДА СБУ 7, ф. 13, спр. 376, т. 34, арк. 92], яка стала відповіддю українців на звернення поляків до УПА із пропозиціями щодо співпраці. У тексті документа читаємо, що упівці висловили свою готовність співпрацювати з поляками в боротьбі проти німецьких окупантів та польських провокаторів, які нацьковували українців на поляків і навпаки [Там само]. Особливо серед всіх звернень варто виділити звернення ОУН не до поляків, а до українських поліцистів [ГДА СБУ 8, ф. 13, спр. 376, т. 41, арк. 2], у якому останніх просять не дозволити втягнути себе «в ганебне діло німе-

цьких погромів», не мстити польському населенню за «кривди, заподіяні українському народові польською державою» та не дозволити, щоб «в українсько-польський конфлікт втручалися більшовицькі чи німецькі імперіялісти» [Там само]. Коротко підсумовуючи аналіз вищеподаних звернень, можемо підкреслити найголовнішим чином те, що провідним їх мотивом є прагнення не дозволити німцям та советам стати на заваді творення польської та української державності й унеможливити присутність нацистського та більшовицького режимів в українсько-польських відносинах.

Висновки. Таким чином, документи українського націоналістичного підпілля, видані в роки Другої світової війни, є інформативним джерелом для вивчення проблеми тогочасних українсько-польських відносин загалом та присутності в них СРСР та Третього Райху зокрема. Ці документи дали нам змогу переконатися в тому, що і німці, і совети мали власний інтерес у розпалюванні українсько-польської ворожнечі, оскільки боротьба між двома народами відсунула б вбік національно-визвольний рух на теренах України на Польщі, дозволяючи більшовицькому й нацистському режимам впливати на політичну і соціально-економічну сфери життя цих територій.

Прагнучи поглиблення кровопролитного протистояння між поляками та українцями, більшовики і німці вдавалися до різного роду провокацій, нацькування поляків на українців та навпаки – українців на поляків, заохочували до донощитва і створювали з одного боку – радянські партизанські загони, а з іншого – польську та українську допоміжну поліцію, які підпорядковувалися та діяли в інтересах радянського та гітлерівського режимів відповідно, спричиняючи між українцями та поляками ще більшу взаємоненависть.

У окремих документах ми також прослідкували розуміння українським підпіллям того, хто насправді виграє від міжнаціональної сутички, що склалась. Але, як бачимо, цього розуміння виявилось недостатньо для того, щоб припинити українсько-польський антагонізм та спільно з поляками продовжувати визвольну боротьбу проти Третього Райху і Радянського Союзу.

До подальшого вивчення впливу «третіх сил» на українсько-польське протистояння 1939 – 1945 рр. слід також залучити польські документи. Це дозволить нам різносторонньо висвітлити досліджувану тему.

Список використаних джерел

Архівні документи

- Архів Центру Досліджень Визвольного руху (АЦДВР) 1, ф. 9, т. 4, на 1 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/9719>. (дата звернення: 1.11.2022).
- АЦДВР 2, ф. 9, т. 5, на 3 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/9848>. (дата звернення: 1.11.2022).
- АЦДВР 3, ф. 9, т. 5, на 1 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/9849>. (дата звернення: 1.11.2022).
- АЦДВР 4, ф. 9, т. 5, на 4 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/9847>. (дата звернення: 1.11.2022).
- АЦДВР 5, ф. 9, т. 5, на 2 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/9851>. (дата звернення: 1.11.2022).
- В'ятрович В., 2011. Польсько-українські стосунки в 1942 – 1947 роках у документах ОУН та УПА, 792 с. [Online]. Доступно: https://shron3.chtyvo.org.ua/Viatrovych_Volodymyr/Polsko-ukrainski_stosunky_v_1942-1947_rokakh_u_dokumentakh_OUN_ta_UPA_Tom_1.pdf? (дата звернення: 1.11.2022).
- Галузевий державний архів Служби Безпеки України (ГДА СБУ) 1, ф. 13, спр. 376, т. 34, на 1 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2741>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ГДА СБУ 2, ф. 13, спр. 376, т. 34, на 1 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2737>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ГДА СБУ 3, ф. 13, спр. 376, т. 34, на 1 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2773>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ГДА СБУ 4, ф. 13, спр. 376, т. 34, на 2 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2712>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ГДА СБУ 5, ф. 13, спр. 376, т. 34, на 1 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2751>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ГДА СБУ 6, ф. 13, спр. 376, т. 34, на 1 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2735>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ГДА СБУ 7, ф. 13, спр. 376, т. 34, на 1 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2731>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ГДА СБУ 8, ф. 13, спр. 376, т. 41, на 2 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/5236>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ГДА СБУ 9, ф. 13, спр. 376, т. 66, на 6 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/4804>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ГДА СБУ 10, ф. 13, спр. 376, т. 71, на 2 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/7800>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ГДА СБУ 11, ф. 13, спр. 376, т. 71, на 11 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/7812>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ГДА СБУ 12, ф. 13, спр. 376, т. 75, на 1 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/8065>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ГДА СБУ 13, ф. 13, спр. 376, т. 75, на 1 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/8083>. (дата звернення: 1.11.2022).
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО) 1, ф. 3833, оп. 1, спр. 91, на 2 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/11598>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ЦДАВО 2, ф. 3833, спр. 118, на 10 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24832>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ЦДАВО 3, ф. 3833, спр. 118, на 2 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24837>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ЦДАВО 4, ф. 3833, спр. 118, на 1 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24835>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ЦДАВО 5, ф. 3833, спр. 118, на 7 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24830>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ЦДАВО 6, ф. 3833, спр. 118, на 2 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24839>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ЦДАВО 7, ф. 3833, спр. 118, на 1 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24843>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ЦДАВО 8, ф. 3833, спр. 118, на 6 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24841>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ЦДАВО 9, ф. 3833, спр. 118, на 2 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24833>. (дата звернення: 1.11.2022).
- ЦДАВО 10, ф. 3833, спр. 118, на 6 арк. [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24840>. (дата звернення: 1.11.2022).

Література

Piłuszyński I., 2017. ZSRR wobec ukraińsko-polskiego konfliktu narodowościowego na Ukrainie Zachodniej w latach 1939 – 1947, Warszawa, 224 s.

Калишук О., 2020. Волинь'43: історіографічне пізнання і криве дзеркало пам'яті, Львів, 527 с.

Калишук О., 2013. Радянський чинник ескалації українсько-польського протистояння у роки Другої світової війни. *Гілея*, Київ, с. 142–145. [Online]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_72_27. (дата звернення: 1.11.2022).

Кучерепа М., 2013. Українсько-польський конфлікт: Волинь, 1943 рік, *Волинська трагедія: через історію до порозуміння*, Луцьк, с. 194–203. [Online]. Доступно: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/1503>. (дата звернення: 1.11.2022).

Мазур Г., 1999. Роль Німеччини і Радянського Союзу в міжнародному польсько-українському конфлікті у 1942 – 1945 рр. *Україна – Польща: важкі питання*, Луцьк, с. 208–221. [Online]. Доступно: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17885/file.pdf>. (дата звернення: 1.11.2022).

Патриляк І., 2013. Співпраця польського населення Волині з німецькою окупаційною адміністрацією як чинник в українсько-польському конфлікті. *Волинська трагедія: через історію до порозуміння*, Луцьк, с. 70–78. [Online]. Доступно: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/1489>. (дата звернення: 1.11.2022).

Трофимович В., 2013. Радянський союз і українсько-польська війна. *Волинська трагедія: через історію до порозуміння*, Луцьк, с. 59–70. [Online]. Доступно: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/1488>. (дата звернення: 1.11.2022).

Трофимович В., 1999. Роль Німеччини і СРСР в українсько-польському конфлікті 1939 – 1945 рр. *Україна – Польща: важкі питання*, Луцьк, с. 181–207. [Online]. Доступно: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17882/file.pdf>. (дата звернення: 1.11.2022).

References

Piłuszyński I., 2017. ZSRR wobec ukraińsko-polskiego konfliktu narodowościowego na Ukrainie Zachodniej w latach 1939–1947, Warszawa, 224 s. (in Polish).

Arkhiv Centru Doslidzhenj Vyzvoljnoho rukhu (ACDVR) 1, f. 9, t. 4, na 1 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/9719>. (дата звернення: 1.11.2022).

ACDVR 2, f. 9, t. 5, na 3 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/9848>. (дата звернення: 1.11.2022).

ACDVR 3, f. 9, t. 5, na 1 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/9849>. (дата звернення: 1.11.2022).

ACDVR 4, f. 9, t. 5, na 4 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/9847>. (дата звернення: 1.11.2022).

ACDVR 5, f. 9, t. 5, na 2 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/9851>. (дата звернення: 1.11.2022).

Vjatrovych V., 2011. Poljsjko-ukrajinsjki stosunki v 1942 – 1947 rokakh u dokumentakh OUN ta UPA, 792 s. [Online]. Доступно: [https://shron3.chtyvo.org.ua/Vjatrovych_Volodymyr/Polsko-ukrajinski_stosunki_v_1942-1947_rokakh_u_dokumentakh_OUN_ta_UPA_Tom_1.pdf?Ghaluzevyj_derzhavnyj_arkhiv_Sluzhby_Bezpeky_Ukrajiny_\(GhDA_SBU\)_1_f_13_spr_376_t_34_na_1_ark](https://shron3.chtyvo.org.ua/Vjatrovych_Volodymyr/Polsko-ukrajinski_stosunki_v_1942-1947_rokakh_u_dokumentakh_OUN_ta_UPA_Tom_1.pdf?Ghaluzevyj_derzhavnyj_arkhiv_Sluzhby_Bezpeky_Ukrajiny_(GhDA_SBU)_1_f_13_spr_376_t_34_na_1_ark). (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2741>. (дата звернення: 1.11.2022).

GhDA SBU 2, f. 13, spr. 376, t. 34, na 1 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2737>. (дата звернення: 1.11.2022).

GhDA SBU 3, f. 13, spr. 376, t. 34, na 1 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2773>. (дата звернення: 1.11.2022).

GhDA SBU 4, f. 13, spr. 376, t. 34, na 2 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2712>. (дата звернення: 1.11.2022).

GhDA SBU 5, f. 13, spr. 376, t. 34, na 1 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2751>. (дата звернення: 1.11.2022).

GhDA SBU 6, f. 13, spr. 376, t. 34, na 1 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2735>. (дата звернення: 1.11.2022).

GhDA SBU 7, f. 13, spr. 376, t. 34, na 1 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/2731>. (дата звернення: 1.11.2022).

GhDA SBU 8, f. 13, spr. 376, t. 41, na 2 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/5236>. (дата звернення: 1.11.2022).

GhDA SBU 9, f. 13, spr. 376, t. 66, na 6 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/4804>. (дата звернення: 1.11.2022).

GhDA SBU 10, f. 13, spr. 376, t. 71, na 2 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/7800>. (дата звернення: 1.11.2022).

GhDA SBU 11, f. 13, spr. 376, t. 71, na 11 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/7812>. (дата звернення: 1.11.2022).

GhDA SBU 12, f. 13, spr. 376, t. 75, na 1 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/8065>. (дата звернення: 1.11.2022).

GhDA SBU 13, f. 13, spr. 376, t. 75, na 1 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/8083>. (дата звернення: 1.11.2022).

Centralnyj derzhavnyj arkhiv vyshhykh orghaniv vlady ta upravlinnja Ukrajiny (CDAVO) 1, f. 3833, op. 1, spr. 91, na 2 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/11598>. (дата звернення: 1.11.2022).

CDAVO 2, f. 3833, spr. 118, na 10 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24832>. (дата звернення: 1.11.2022).

CDAVO 3, f. 3833, spr. 118, na 2 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24837>. (дата звернення: 1.11.2022).

CDAVO 4, f. 3833, spr. 118, na 1 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24835>. (дата звернення: 1.11.2022).

CDAVO 5, f. 3833, spr. 118, na 7 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24830>. (дата звернення: 1.11.2022).

CDAVO 6, f. 3833, spr. 118, na 2 ark. (in Ukrainian). [Online]. Доступно: <http://avr.org.ua/viewDoc/24839>. (дата звернення: 1.11.2022).

CDAVO 7, f. 3833, spr. 118, na 1 ark. (in Ukrainian). [Online]. Dostupno: <http://avr.org.ua/viewDoc/24843>. (data zvernennja: 1.11.2022).

CDAVO 8, f. 3833, spr. 118, na 6 ark. (in Ukrainian). [Online]. Dostupno: <http://avr.org.ua/viewDoc/24841>. (data zvernennja: 1.11.2022).

CDAVO 9, f. 3833, spr. 118, na 2 ark. (in Ukrainian). [Online]. Dostupno: <http://avr.org.ua/viewDoc/24833>. (data zvernennja: 1.11.2022).

CDAVO 10, f. 3833, spr. 118, na 6 ark. (in Ukrainian). [Online]. Dostupno: <http://avr.org.ua/viewDoc/24840>. (data zvernennja: 1.11.2022).

Kalishhuk O., 2020. Volynj'43: istoriografichne piznannja i kryve dzerkalo pam'jati, Ljviv, 527 s.

Kalishhuk O., 2013. Radjanskyj chynnyk eskalaciji ukrajinsjko-poljsjckogho protystojannja u roky Drughoji svitovoji vijny [The Soviet factor in the escalation of the Ukrainian-Polish confrontation during the Second World War], Ghileja, Kyjiv, s. 142–145. (in Ukrainian). [Online]. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_72_27. (data zvernennja: 1.11.2022).

Kucherepa M., 2013. Ukrajinsjko-poljsjckij konflikt: Volynj, 1943 rik [Ukrainian-Polish conflict: Volyn, 1943], Volynsjska traghedija: cherez istoriju do porozuminnja, Lucjk, s. 194–203. (in Ukrainian). [Online]. Dostupno: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/1503>. (data zvernennja: 1.11.2022).

Mazur Gh., 1999. Rolj Nimechchyny i Radjansjckogho Sojuzu v mizhnacionaljnomu poljsjcko-ukrajinsjckomu konflikti u 1942-1945 rr. [The role of Germany and the Soviet Union in the inter-ethnic Polish-Ukrainian conflict in 1942-1945], Ukrajina – Poljsjska: vazhki pytannja, Lucjk, s. 208–221. (in Ukrainian). [Online]. Dostupno: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17885/file.pdf>. (data zvernennja: 1.11.2022).

Patryljak I., 2013. Spivpracija poljsjckogho naseleennja Volyni z nimeckuju okupacijnoju administracijeu jak chynnyk v ukrajinsjko-poljsjckomu konflikti [Cooperation of the Polish population of Volhynia with the German occupation administration as a factor in the Ukrainian-Polish conflict], Volynsjska traghedija: cherez istoriju do porozuminnja, Lucjk, s. 70–78. (in Ukrainian). [Online]. Dostupno: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/1489>. (data zvernennja: 1.11.2022).

Trofymovych V., 2013. Radjanskyj sojuz i ukrajinsjko-poljsjcka vijna. [The Soviet Union and the Ukrainian-Polish War]. Volynsjska traghedija: cherez istoriju do porozuminnja, Lucjk, s. 59–70. (in Ukrainian). [Online]. Dostupno: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/1488>. (data zvernennja: 1.11.2022).

Trofymovych V., 1999. Rolj Nimechchyny i SRSR v ukrajinsjko-poljsjckomu konflikti 1939–1945 rr. [The role of Germany and the USSR in the Ukrainian-Polish conflict of 1939–1945], Ukrajina – Poljsjska: vazhki pytannja, Lucjk, s. 181–207. (in Ukrainian). [Online]. Dostupno: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/17882/file.pdf>. (data zvernennja: 1.11.2022).

Viktoriia Prokopchuk

post-graduated student of Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk

GERMANS AND BOLSHEVIKS IN THE UKRAINIAN-POLISH CONFLICT OF 1939 – 1945 IN THE DOCUMENTS OF THE UKRAINIAN NATIONALIST UNDERGROUND

In this article, with the help of a detailed analysis of the documents of the Ukrainian nationalist underground, which were issued during the Second World War, the topic of the involvement of the "third forces", namely the Third Reich and the Soviet Union, in the Ukrainian-Polish conflict of 1939 – 1945 is raised. Based on the analyzed reports, social and political reviews, etc., the methods used by the Germans and Bolsheviks to incite mutual hatred between Ukrainians and Poles are singled out. It was found out that the Germans created special police departments for their own purposes, where they recruited both Poles and Ukrainians, provided them with weapons, encouraged the Poles to rob the Ukrainian population, and often practiced handing over Ukrainian jobs or farms to Poles, and vice versa. It has been investigated that the Soviets, in turn, contributed to the creation of Polish partisan units, in some places transferred the responsibility for the murders of Poles committed by them to Ukrainians and gave Poles ammunition to fight against Ukrainians. Particular attention is paid to the contemporary phenomenon of informants by Poles against Ukrainians, to which the Ukrainian nationalist underground reacted by distributing warning leaflets addressed to Poles. The article also analyzes those documents in which the Germans and the Soviets are called the enemies of the Ukrainian and Polish peoples and in which the awareness of Ukrainian nationalists that the German and Bolshevik regimes were interested in the Ukrainian-Polish confrontation is traced at the same time. It has been suggested that the strengthening of enmity between Ukrainians and Poles on the part of the Germans and the Soviets could be based in some places on the fear of the deployment of Ukrainian and Polish liberation movements with the aim of creating their own independent states. It was concluded that the documents of the Ukrainian nationalist underground are an informative and noteworthy source in the context of the Ukrainian-Polish struggle during the Second World War. Scientific works related to the specified topic were involved in writing the article. It was found that until now there is no comprehensive scientific work devoted to the issues raised in the article. This requires further research on the impact of the Third Reich on the USSR on the Ukrainian-Polish inter-ethnic conflict of 1939 – 1945.

Keywords: Ukrainian-Polish conflict, World War II, Third Reich, Soviet Union, Volyn, Galicia, Bolsheviks.